

КУЛЬТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІД МІСЬКИХ БІБЛІОТЕК. ЛІТТЕРА (М. ЖИТОМИР)

Лариса Харчук,
директор КЗ «Міські публічні бібліотеки»
Житомирської міської ради

Створення власного бренду: від ідеї до втілення

У 2017 р. фахівці КЗ «Міські публічні бібліотеки» м. Житомира проаналізували свою діяльність за допомогою swot-аналізу та мозкових штурмів та усвідомили необхідність створення власного обличчя, бренду міської мережі бібліотек (об'єднав 14 структурних підрозділів: Центральну міську бібліотеку ім. В. Земляка, 5 бібліотек-філіалів для дітей, 8 бібліотек-філіалів для дорослих, у т. ч. одну – в с. Вереси). Ми прагнули, аби бренд вирізняв її серед обласних бібліотек, що працюють у місті, та зробив би помітною на бібліотечній мапі України не тільки завдяки плідній роботі, а й яскравому візуальному образу, багатогранному змісту, який би влучно відображав концепцію діяльності закладу.

Ідея створення бренду з'явилася не випадково – її підказало саме життя, а точніше, закони менеджменту та маркетингу. Адже, щоби бути конкурентними та цікавими для своїх користувачів, ці закони треба застосовувати, просуваючи свій продукт.

При створенні бренду ми поєднали два основоположні для бібліотеки поняття: книги – як інструменту бібліотечної роботи, та літери – найменшої графічної одиниці, з якої і починається книга. Так після тривалих обговорень виник бренд «ЛІТтера», який передбачає можливість різних тлумачень: ЛІТературна ТЕРиторія, ЛІТературна ТЕРаса,

ЛІТературна ЕРА або ЛІТературна ТЕРра. Тобто в нашому бренді кожний, як, власне, і в різноманітності книг і бібліотек, знайде те, що шукає. Навіть новими вивісками ми хотіли показати, що в бібліотеках відбулися зміни.

Сьогодні ЛІТтера – бренд, який упізнають у місті, нас так і називають, а колеги – копіюють.

Соціокультурні ноу-хау від ЛІТтера

Ми зорієнтовані на запити нашої громади та потреби користувачів, адже сучасна бібліотека – це культурний простір для освіти, творчості, дозвілля, розвитку, це місце для людей, їхнього спілкування.

Університет людей поважного віку. Саме з нього почалася трансформація міської мережі бібліотек. Завдяки підтримці депутатів було встановлено 10 комп'ютерів у читальному залі бібліотеки та оголошено набір на 3-місячні курси з основ комп'ютерної грамотності для людей поважного віку. Самі не очікували, що ця послуга стане такою популярною. Але ми поцілили в десятку, адже запис охочих був на кілька місяців уперед. Цей успіх дав поштовх для створення також танцювального клубу «Ретро», якому нині вже понад шість років. Учасники колективу стали однією згуртованою танцювальною родиною зі своїми правилами, традиціями та особливою творчою атмосферою. Танцювальний репертуар клубу розмаїтий: танго, вальс, ча-ча-ча, полька, джаз, блюз, рок-н-ролл, квікстеп. Наймолодший тан-

цюристці 58 років, найстаршій – 87. Колектив бере участь у різних заходах бібліотеки, міста, у т. ч. благодійних, гастролює Україною, отримує подяки та нагороди, подорожує.

Завдяки освіті впродовж життя та організації дозвілля, оволодінню навичками комп'ютерної та цифрової грамотності, участі у майстер-класах з декоративно-прикладного мистецтва, петриківського розпису, української вишивки, у хоровій та фольклорній студіях люди поважного віку мають змогу різнобічно розвивати свої таланти. Як результат – майже 850 студентів університету наразі вміють користуватися сучасними гаджетами, деякі з них уже мають свої історії успіху влаштування на роботу. Для когось це стало можливістю створити експозицію власних картин, ще для когось – здійснити свою мрію та нарешті навчитися танцювати танго, а найголовніше, дало змогу знайти в бібліотеці друзів. Університет людей поважного віку – це не просто освіта протягом життя для людей віком 55+, це і є їхнє життя.

Табір книголюбів – це наша фішка, адже ми перші в Україні запустили оригінальний проєкт для дітей, завдяки якому вони мають можливість провести в бібліотеці насичене та активне літо, котре вимірюється 5 табірними змінами (3 місяці) з харчуванням та щоденною роботою з 8:30 до 18:30. Проєкт спрямований на змістовне дозвілля дітей у бібліотеці та популяризацію книги і читання. За час його існування, з 2018 р., близько 1 500 дітей молодшого та середнього шкільного віку з користю для себе відпочили у таборі. Для них проводимо заняття зі швидкочитання, танців, йоги, англійської мови, основ комп'ютерної грамотності, зустрічі з цікавими людьми, різноманітні майстер-класи, зокрема з петриківського розпису, курси, обов'язкову щоденну руханку і години творчого читання. Діти також відвідують місцеві музеї, театри, кінотеатри та екскурсії, а щоп'ятниці організовуємо день здоров'я в гідропарку з обідом на свіжому повітрі. Табір без гаджетів (*a gadget-free camp*) – основна ідея, родзинка проєкту, адже наша місія – виховати саме читача. Результатом нашої роботи є те, що у дітей, які не читали зовсім, почала формуватися ця звичка, і тепер вони приходять до бібліотеки разом з батьками за новими книгами.

«Історичний екскурс “З любов'ю до Житомира”» – проєкт, який охопив понад 1 500 учнів навчальних закладів міста, для яких проводили автобусні й пішохідні екскурсії визначними історичними місцями м. Житомира у супроводі місцевого історика-краєзнавця Г. Мокрицького, інтерактивні зустрічі на базі бібліотек та перегляди анімаційного фільму про наше місто. Мультик був створений бібліотекарями ЛІТтера за книгою Г. Мокрицького «З любов'ю до Житомира», яку діти отримали як подарунок після переглядів.

Театральна майстерня «ТеМа» започаткована в межах проєкту «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги». Учасники майстерні розвивали свої творчі здібності та опановували професійні навички акторської майстерності через взаємодію з викладачем-актором, мистецтвом та літературою. Діти спробували себе у ролі акторів, знімалися у тематичних відеороликах, декламували поетичні твори, брали участь у конкурсах та вчилися виступати на сцені.

Розглядаючи бібліотеку як культурну індустрію, ми задіяли близько 150 соціальних партнерів, спонсорів, приватних підприємців, видавців міста, що стало можливим під час реалізації таких проєктів, як «Дитячі кімнати у бібліотеках», що дають змогу батькам залишити дитину на 1–2 години з бібліотекарем; «Шахові кімнати»; «Літня бібліотека», де відвідувачі місцевого гідропарку можуть відпочити з книгою на свіжому повітрі; акції «Прокачай мозок та м'язи», які залучають молодь до бібліотеки, наприклад, принеси книги до бібліотеки або проведи комп'ютерні курси та отримай сертифікат до спортивної зали тощо.

Одним із найяскравіших наших проєктів є **«Казкова бібліотека»** – захід, який ми проводимо щороку до Міжнародного дня дитячої книги. Казка стала реальністю для 1 200 юних читачів (саме стільки було відвідувачів у бібліотеках мережі за один день), а всі 60 працівників перетворилися на казкових героїв. Уявіть собі: відчиняєте двері бібліотеки – а там вас зустрічають Мері Поппінс, Пеппі Довгапанчоха, Карлсон, Аліса з Дивокраю, Білосніжка, Снігова Королева, Червона Шапочка, Котигорошко та інші казкові персонажі. Гостем заходу став відомий український дитячий письменник, художник-ілюстратор Кузько Кузякін. У 2021 р. через карантин захід пройшов у відеоформаті, трансформувавшись у казкову онлайн-вікторину «Одного разу в казці». Наші бібліотекарі ще й спробували себе в ролі акторів. Кожен казковий персонаж мав сказати характерну для нього фразу, а глядачі повинні були відгадати героя, книгу та автора.

Популяризації читання сприяють щорічний конкурс **«Чемпіон зі швидкочитання»** (спільно з управлінням культури Житомирської міської ради), у якому взяли участь близько 350 дітей, а також акція «Почитаю Миколаю» (до Дня Святого Миколая).

Ми започаткували **святкування Велесової ночі в бібліотеці** (слов'янський аналог свята Геловін). Захід передбачає відеодекламування віршів поетів Житомирщини, адже бога Велеса вважають богом поезії, музики і мистецтва; майстер-клас зі створення масок, тематичний аквагрим та фотосесію біля тематичної фотозони.

Підлаштовуючись під сучасні виклики, шукаємо нові можливості. Під час карантину

для наших користувачів було впроваджено **послугу «Книга додому, або Книгоноша»** – безконтактне та безпечне доставляння книг. Кожен житомирський за попередньою домовленістю міг скористатися цією послугою та замовити книги.

Родзинкою проєктного сезону–2022 стала **«Майстерня крутого журналіста “Цицерон у мікрофон”»**, яка у цікавій інтерактивній формі розкриває для дітей та підлітків таємниці професії журналіста. Ментори проєкту, досвідчені професіонали, вчать підлітків реалізовувати власні медійні задуми через мистецтво самопрезентації, а саме: брати інтерв'ю, володіти голосом, мімікою, жестами, а також писати тексти, шукати та просувати інформацію в соціальних мережах тощо.

Бібліотечні акценти в умовах воєнного стану

Війна внесла корективи в життя кожного українця, змінивши пріоритети та потреби. З перших днів повномасштабної війни кожного дня бібліотеки міста не були зачинені, ми продовжили надавати послуги користувачам, переформатувавши свою внутрішню роботу та спрямувавши її на допомогу військовим, дітям, переселенцям. Більшість заходів та активностей були перенесені в ті бібліотеки, де є поруч бомбосховища. Перше, що ми зробили, це організували курси з домедичної допомоги для цивільного населення, а першим бібліотечним проєктом в умовах воєнного стану стала **акція «Читання як ліки»**, коли бібліотекарі щодня ходили в дитячу лікарню та читали з дітьми, сприяючи їхньому одужанню за допомогою позитивних емоцій.

ЦМБ ім. Василя Земляка завдяки зручному розташуванню в центрі міста стала волонтерським хабом. Працівники книгозбірні надають допомогу пораненим, які лікуються в госпіталях Житомира, внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та малозабезпеченим містянам. У бібліотеці постійно збираємо продукти харчування, одяг, засоби гігієни, плетемо маскувальні сітки, готуємо та передаємо смаколики для воїнів на передову. Активно долучаються до роботи й самі ВПО, створивши на базі бібліотеки **Пункт незламного спілкування «ДопоМожу»**, де поприбулі переселенці можуть отримати консультаційну допомогу.

Особливу увагу ми приділяємо роботі з дітьми-переселенцями. Для них улітку 2022 р. ЛІТ'ера спільно з управлінням культури Житомирської міської ради реалізовувала **проєкт «Табір емоційного відновлення для дітей-переселенців»** завдяки отриманому від Міністерства соціальної політики України гранту в 240 тис. грн. Протягом місяця 120 дітей з 9:00 до 18:00 щоденно мали змогу відпочити та відновитись у таборі за допомогою арттерапевтичних занять, годин творчого читання та психологічного розвантаження, ознайомчих занять із профоріента-

ції (професія журналіста), цікавих зустрічей з відомими житомирцями тощо.

Ми дуже тісно співпрацюємо з громадськими організаціями, зокрема ГО «Спілка жінок Житомирщини», ГО «Християнська Молодіжна Церква», ГО «Левків Вперед», міським культурно-спортивним центром Житомирської міськради, БФ «Червона Калина Полісся», ГО «КОД НАЦІЇ ВІДРОДЖЕННЯ», Житомирською обласною ГО «Український дім 21 століття», ГО «Дивосвіт», разом з якими для сімей ВПО організували **зимовий артпункт**. На локаціях під час зазначеного заходу можна було отримати юридичні консультації, взяти участь у дитячих майстер-класах, скуштувати гарячий обід.

Спільно з ГО «Спілка жінок Житомирщини» та БФ «Україна для тебе» збирали кошти на облаштування кімнати для психологічної реабілітації військовослужбовців та писали мотивувальні листи для військових (**Соціальна благодія «2022: Війна, написана в листах»**). 80 гостей задонатили 32 300 грн.

За волонтерською та гуманітарною роботою не забуваємо і про книгу! Не припиняємо збирати книги для українських дітей за кордоном, для військових у госпіталях та із задоволенням приймаємо подаровані читачами книги для поповнення бібліотечного фонду.

Тож тримаємо бібліотечний фронт, наближаємо Перемогу України!

Фінансування бібліотечної системи та джерела коштів для розвитку бібліотечної мережі

Призначення, гарантовані державою, дають можливість тільки підтримувати життя бібліотек. Щоб розвиватися, ми взяли для себе на озброєння надання платних послуг (постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2011 р. № 1271 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури»), розробивши власне положення про надання платних послуг. Їх у нас нині 12, відповідно до «Переліку і вартості платних послуг»: організація діяльності клубів за інтересами (Табір книголюбів, майстер-класи), користування дитячими кімнатами та куточками – нові послуги, які діють віднедавна; ксерокопіювання, сканування, роздрукування документів, користування комп'ютером – стандартні з 2019 р. З початку впровадження цих послуг ми досягли неабияких успіхів. Приміром, воєнного 2022 р. на спецрахунок акумуляовано близько 227 тис. грн, а у 2021-му – 370 тис. грн. Усі ці кошти буде спрямовано на розвиток бібліотек нашої мережі.

Чула, що багато бібліотек, маючи великі площі приміщень, здають їх в оренду. Загальна площа наших бібліотек теж дає змогу це робити, втім, ми використовуємо їх для власних активностей, яких у нас дуже багато (у літній період – для Табору книголюбів, цілорічно – для проведення майстер-класів,

роботи клубів та гуртків, реалізації власних проєктів тощо).

Ще одна послуга – придбання електронного читацького квитка. Що це таке? Це пластикова картка зі штрих-кодом, який одночасно є і персональним номером користувача. Вона дає можливість обслуговування в усіх бібліотеках міської мережі. Наявність читацького квитка передбачає і створення електронного формуляра. Щодо вартості квитка, то ми зробили ретельну калькуляцію, і сьогодні він коштує 13 грн. На 1 січня 2023 р. вже було реалізовано 9 393 квитки.

Тож маємо гарний досвід роботи з надання платних послуг та можемо поділитися нашими напрацюваннями з іншими бібліотеками. Нещодавня фінансова перевірка показала, що ми на правильному шляху.

Також шукаємо грантові кошти: було реалізовано 7 грантів, за рахунок яких обладнали шахові кімнати, придбали оснащення для проведення мистецьких та вуличних заходів.

Намагаємося знайти свою «родзинку»

Насправді ми вирізняємось серед інших бібліотек. По-перше, не боїмося пробувати і втілювати нове. Подорожуючи, ми відвідали бібліотеки Польщі, Німеччини, Іспанії, Швеції, ознайомилися з досвідом аналогічних ЦБ, наших колег із Хмельницького, Івано-Франківська, Києва, за який ми дуже їм вдячні. Проаналізувавши все, адаптували під себе кращі практики. По-друге, шукаємо, що в нашій роботі було б корисно для житомирян, з'ясуємо, які їхні проблеми ми могли б допомогти вирішити. Це освіта дорослих, змістовне дозвілля дітей, можливість мати вільний доступ до ресурсів тощо. Бібліотека має бути живою, жити потребами громади. По-третє, наш колектив – згуртована команда однодумців. Координацію своєї діяльності здійснюємо як за допомогою традиційних форм роботи, так і під час щомісячних нарад у форматі *open space* для пошуку нових ідей через самовдосконалення і постійне навчання. Вчимося самі й допомагаємо іншим. Свідченням цього, наприклад, є те, що наш контент про дистанційне навчання для бібліотекарів під час карантину охопив 66 тис. користувачів та набрав 1 300 поширень. Його взяла на озброєння вся Україна. Мріємо до Житомира запросити колег, є питання, які хочемо обговорити, є досвід, яким готові поділитися.

Щоб бути успішними, треба...

Експериментуйте, шукайте, аналізуйте, що може бути цікавим для вашої громади на платформі бібліотек. Вислів «так було раніше» вже давно не є актуальним. Немає ніяких бібліотечних стандартів, це пережитки минулого століття. Є тільки прив'язка до групи оплати праці – це кількість ваших користувачів (не читачів – звертаю увагу!) та документовидачі (а не книговидачі). Ми давно в цьому розібралися і ніякими дописками

у формулярах не займаємося, їмо свій хліб із чистою совістю.

Так вдало «розкрутили» фейсбук-сторінку «ЛІТтера – бібліотеки Житомира», що маємо вже 28 тис. її користувачів.

Нормативна база за змінами в часі вже не встигає. У нормі закону немає ніяких звітів перед іншими бібліотеками (наприклад, обласними), ви звітуєте і доводите свою необхідність та ефективність тільки перед своїми засновниками – територіальними громадами. Бібліотечні працівники живуть у своїх стереотипах, і це їм заважає змінюватися, відповідати всім викликам часу. Не бійтеся брати на роботу людей з інших сфер, особливо тих фахівців, котрі пройшли через рекламні й бізнесові проєкти, адже вони допоможуть вам змінити простір бібліотек. Успішні практики народжуються завдяки синергії та творчості людей з різними компетенціями, що доповнюють одна одну.

Які вони, сучасні бібліотекарі?

Гасло сьогодні «Адаптуйся або помри» стосується і бібліотекарів, які не повинні працювати за шаблонами минулого століття. І нехай не ображаються авторитетні колеги! У старшого покоління є стереотип, що бібліотекар – це жінка в пуховій хустині, окулярах, прискіплива і серйозна. Змінюємо стереотипи! Сьогодні бібліотекар не просто повинен володіти конкурентними компетенціями, а й мати креативні здібності. Він мусить бути і соціальним працівником, і психологом, і педагогом, і журналістом, і дизайнером контенту, і фотографом, і копірайтером, і менеджером, що організовує заходи. До речі, книги нам у допомогу, адже сьогодні є багато літератури для самоосвіти.

Наше гасло

«Надавати можливості, розвиваючи потенціал!» – це гасло наших бібліотек. Адже вони є платформами, де користувачі мають різні можливості для розвитку, освіти, спілкування, дозвілля. Ми розвиваємо їхній та свій потенціал, що сприяє розвитку нашої громади і нашої держави загалом.

Футуристичне бачення бібліотеки в контексті розвитку людства

Заглядаючи в майбутнє, можна уявити, що бібліотечні процеси стануть повністю автоматизованими, тому, можливо, зникне потреба у великій кількості бібліотекарів. Але бібліотека має залишитися тим місцем, в якому людина відчуватиме себе комфортно, де зможе знайти відповіді на свої запитання, поспілкуватися з однодумцями. А книга і надалі буде універсальним джерелом інформації, а надто її паперова форма. Тому людство завжди читатиме паперові книги, принаймні друкована дитяча книга не зникне ніколи. У бібліотек є майбутнє, бо вони є місцем духовного розвитку людини. А ще – бібліотеки це мозок людства!